

İç Anadolu Bölgesi Ağızlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme

Serdar YAVUZ*

Burak TELLİ**

Özet

Dilimizin zengin söz varlığı içerisinde yer alan ikilemeler, genellikle anlamı pekiştirmek, güçlendirmek için oluşturulmuş sözcük grupları olarak tanımlanır. Başlı başına yeni bir kelime türetme yolu olarak da değerlendirilen bu sözcük gruplarını özellikle yapıları ve cümle içindeki görevleri yönünden üzerinde çalışılması gereken bir konu olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca metinlerde geçen ikileme örneklerinin ait olduğu dilin söz varlığına da katkısı tartışılmazdır. Bu düşünceden yola çıkarak çalışmamızda İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan 13 ile ait derlenmiş ağız metinlerini tarayarak bölge ağızlarında geçen ikilemeleri tespit ettik. Öncelikle ikilemenin tanımı üzerinde durduk. Bugüne kadar yapılan çalışmalardan ikilemeyle ilgili literatür taraması yaparak ikilemenin tanımı ve özellikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmaya çalıştık. Konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalarda ikileme yerine kullanılan tekrarlar, yinelemeler, ikizleme gibi farklı terimlerin varlığından söz ettik. Sonrasında metinlerden tespit ettiğimiz tüm ikilemeleri illere göre sıraladık ve bu örnekleri yapılarına ve sözcük türlerine göre iki ana başlık altında değerlendirdik. Alt başlıklar oluşturarak da metinlerde geçen ikileme örneklerinin tüm farklı görev ve yapıları açıklamaya çalıştık. Değerlendirmemizi yaparken öncelikle başlığın genel açıklamasını yaptık ve devamında bölge ağızlarına ait metinlerden tespit ettiğimiz o başlıkla ilgili ikilemelerden örnekler verdik. Metinlerin taramasını yaparken belirlediğimiz tüm ikilemeleri yazı dilimizde olup olmadığı ayrımını yapmadan fişlendirdik. Tüm ikilemeleri ortaya çıkardığımızda yazı dilimizde olmayan bazı ikilemelerin İç Anadolu ağızlarında yaşadığını gördük. Çalışmamızın bu yönüyle de Türkoloji alanına ayrı bir katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: İkileme, tekrarlar, İç Anadolu, ağız, Türkçe.

*Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Bilim Dalı Öğretim Üyesi, srdryavuz23@gmail.com

** Doktora Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Bilim Dalı btelli46@gmail.com

An Evaluation Research On Reduplications Aforesaid In Central Anatolian Region Dialects

Abstract

Reduplications, taking place in our tongue's rich vocabulary are usually defined as phrases created for reinforcement and strengthen the meaning. We consider these phrases, which is also seen as a new word formation method in itself, as a worth stressing subject especially on formation and intra sentence functions. Furthermore, it is out of debate that reduplication examples mentioned in texts contribute to the tongue's vocabulary. With this in mind, in our study with scanning compiled dialect texts belonging to 13 provinces of Central Anatolian Region we ascertained reduplications mentioned in regions dialects. First of all, we emphasized on the definition of reduplication. We tried to emphasize on the definition and functions of reduplication in detail by reviewing the literature of the ever made studies related to the subject. We mentioned about the entity of repetitions, reiterations, and doublings which were used as substitutes in other related studies. Later on, we arranged the reduplications that we ascertained before according to the provinces and analyzed these examples under two main topics; formation and word class. With sub-headings, we tried to explain all the different functions and formations manners of the reduplications mentioned in the texts. While analyzing, we begin with the common explanation of the heading, and then give reduplication examples that were previously ascertained from the region dialects, related with the heading. All the reduplications found during text scanning, regardless of existence in written language, are made card index. When all the reduplications were revealed, it is seen that some of the reduplications which were not present in our written language continued its existence in Central Anatolian dialects. On that sense we are of the opinion that this study will contribute to the field of Turcology from a different point.

Key Words: reduplication, repetitions, Central Anatolia, dialect, Turkish

1. Giriş

Türkçenin zengin söz varlığı içinde yer alan ikileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya

da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır¹. Türkçenin her döneminde, ifadeye ahenk kazandırmak, anlamı güçlendirmek, ifadeye verilmek isteneni daha etkili bir şekilde anlatabilmek için ikilemelerden yararlanılmıştır.

Diğer dillerde farklı terimlerle ifade edilen ikileme; İngilizcede *hendiadyoin*, Almancada *hendiadyoin*, *verdoppelung*, *zwillingsformen* Fransızcadada *hendiodyoin* ve *redoublement*, Osmanlıcada *terkib-i ihtimali*, *atf-ı tefsiri*, *mühmelat* terimleriyle karşılanır².

İkileme için çeşitli çalışmalarda benzer terimler kullanılmıştır. Ergin³, Gülensoy⁴ ve Tuna⁵ ikileme için “tekrarlar”, Karaağaç⁶ “yinelemeler”, Bilgegil⁷ “ikizleme”, Karahan⁸ “tekrar grubu”, Korkmaz⁹ ve Hatiboğlu¹⁰ “ikilemeler”, Ağakay ve Gencan da “ikizlemeler”¹¹ terimini kullanmışlardır.

Dilbilgisi kitaplarında ve çeşitli kaynaklarda araştırmacılar ikilemeyi çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir:

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* kitabında tekrarlar terimini kullandıkları ikileme için “*Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır.*” tanımını yapmıştır.

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* eserinde bu tekrar grubunu “*Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu*” olarak tarif etmiştir.

M. Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*'nde ikilemeyi ikizleme olarak adlandırıp “*Araya hiçbir ek girmeksizin aynı cinsten iki kelimenin tekrarıyla hasıl olan gruplar*” şeklinde tanımlamıştır.

¹ Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme*, s. 9, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981.

² Age, s. 9.

³ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 377, Bayrak Yay., İstanbul 2012.

⁴ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, s. 617, Akçağ Yay., Ankara 2010.

⁵ Osman Nedim Tuna, *Türkçede Tekrarlar*, TDED, Cilt 3, S: 2-3, 1949, s. 429-447.

⁶ Günay Karaağaç, *Türkçe Dil Bilgisi*, s. 476, Akçağ Yay., Ankara 2012.

⁷ Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 161, Salkımsöğüt yay., Erzurum 2009.

⁸ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, s. 60, Akçağ Yay., Ankara 2012.

⁹ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 123, TDK Yay., Ankara 2010.

¹⁰ Vecihe Hatiboğlu, age, s. 9.

¹¹ Tahsin Aktaş, “Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler”, s. 565, *Türk Dili Dergisi*, S: 539, 1996, s. 565-575.

Zeynep Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*'nde "Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu" şeklinde ikilemenin tanımını yapmıştır.

Günay Karaağaç, ayrıntılı gramer kitabı *Türkçenin Dil Bilgisi*'nde, yineleme öbeği adını verdiği ikilemeleri "Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeği" olarak açıklamıştır.

Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler* eserinde, "Başlıca amacı anlamı pekiştirme, güçlü kılma, ikizleşmelerle daha da anlamı kuvvetlendirmek olan ikilemeler, herhangi bir liguistik birimin tekrarıdır." diyerek ikilemeyi tarif etmiştir.

Osman Nedim Tuna, *Türkçede Tekrarlar* isimli makalesinde "Sözlerin belli kurallara bağlı olarak yan yana kullanılması"; Üstünova ise Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler makalesinde ikilemeyi "Ses, hece, sözcük, sözcük öbeği, cümle tekrarına dayalı dil düzenlemeleri" şeklinde tanımlamışlardır.

Türkçe Sözlük ise ikilemeyi "Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması" olarak tarif etmiştir¹².

Görüldüğü gibi ikilemeyle ilgili yapılan tanımlarda en kapsamlı tanım Vecihe Hatiboğlu'na sonra da Zeynep Korkmaz'a aittir. Her ikisi de diğer araştırmacılardan farklı olarak ikilemenin sahip olduğu ses düzeninden bahsetmiştir. Bu ses düzeni ikilemeye ritmik bir söyleyiş kazandırmıştır ve bu ritmik söyleyiş ikilemenin önemli bir özelliği olmuştur. Bu yüzden ki ardı ardına sıralanmış ya da çeşitli şekillerde tekrar edilmiş her sözcük grubuna ikileme demek doğru olmayacağı gibi ikileme ile tekrar grubunu aynı kavram olarak değerlendirmek de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Tanımı noktasında çok farklılık göstermeyen ikileme, terim olarak isimlendirilirken ise bu birlik pek sağlanamamıştır.

İkilemelerle ilgili yapılmış en kapsamlı çalışma olan Vecihe Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* isimli eserinde¹³, ikilemenin Türkçenin bilinenden çok daha önemli bir özelliği olduğundan, ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi Türkçenin kuralları arasında yer alması gerektiğinden ve

¹² Türkçe Sözlük, s.1165, TDK Yay., Ankara 2011.

¹³ Vecihe Hatiboğlu, age, s.9.

ikileme konusu ele alınmadan Türkçenin yapı bakımından aydınlatılamayacağından söz eder.

İkilemeler, cümle içerisinde anlamlı ve görevli sözcüklerdir. Buldukları cümleye pekiştirme, güçlendirme, abartma, çoğaltma ve kolaylaştırma gibi anlamlar katar. Türkçenin zenginliği ikileme, aslında mevcut anlam zenginliğini ifade edebilmek için yeni kelime türetme yollarından biridir. Çünkü ikileme yapılışı itibarıyla çeşitli ilgilerle iki sözcüğün yan yana getirilerek yeni ifade yolları oluşturur¹⁴. Alman araştırmacı Fleischer de, *Wortbuilding der deutschen Gegenwartssprache* isimli kitabında ikilemeyi sözcük türetmenin özel bir şekli olarak değerlendirmektedir.

Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır¹⁵. İkilemeyi meydana getiren unsurların, ikilemenin yapılışına göre her biri ayrı anlama sahip olsa da bu unsurlar ikileme haline geldiklerinde yepyeni bir anlam kazanabilmektedir. Yani ikileme, onu yapan unsurlardan anlam bakımından sıyrılıp yeni bir anlam teşkil etmiş kelime grubudur. Örneğin *köşe bucak* ikilemesini meydana getiren kelimeler ayrı anlamlara sahiptir. *Köşe*; *iki duvarın birleştiği girintili veya çıkıntılı yer, iki sokağın veya caddenin kesiştiği yer*¹⁶; *bucak* ise; *kenar, köşe yer*¹⁷ olarak tanımlanır. Bu iki kelime birlikte kullanıldığında yani *köşe bucak* şeklinde ikileme oluşturduğunda *her yer* olarak tanımlanır¹⁸ ve mecazi bir anlam kazanır.

Örnek: Benden *köşe bucak* kaçıyordu.

Onu *köşe bucak* aradım.

Verilen örneklerde ikileme *her yerde(n), aramadığım yer kalmadı* anlamında kullanılarak ikilemeyi oluşturan unsurların her biri temel anlamlarından hemen hemen tamamen uzaklaşmış, birlikte ikileme şekliyle yeni bir anlam kazanmıştır.

¹⁴ Age, s. 9.

¹⁵ Age, s.9.

¹⁶ Türkçe Sözlük, s. 1505, TDK Yay., Ankara 2011.

¹⁷ Age, s. 407.

¹⁸ Age, s. 1506.

Bu konuyu bir örnekle daha zenginleştirelim. Örneğin *az çok* ikilemesini aynı şekilde inceleyelim. *Az* kelimesi *nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksiklik*¹⁹ anlamında; *çok* kelimesi ise *sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı*²⁰ olarak tanımlanmaktadır. *Az çok* kelimeleri birlikte ikileme şekliyle *bir parça*²¹ anlamına gelmektedir.

İkileme dilimizin hem üslup zenginliği hem de Türkçenin yapı bakımından temellerine kadar inen bir özelliği olduğu için başlı başına bir zenginlik ve yaratma gücüdür. Verilen örneklerde görüldüğü üzere ikileme aslında başlı başına bir yeni kelime türetme yoludur. İkilemeyi oluşturan kelimelerin müstakil anlamları ikileme meydana getirildikten sonra kaybolmakta ve ikilemenin iki unsuru birlikte yepyeni bir anlam teşkil etmektedir. Fakat ikilemenin bu özelliği aslında ikilemenin yapılış şekline göre bazen kendini göstermeyebilir. Örneğin yukarıda verdiğimiz örneklerde ikilemeyi oluşturan kelimeler, ikilemeyi oluşturduktan sonra kendi öz anlamlarından uzaklaşmaktaydı; fakat aynı sözcüğün tekrarı şeklindeki ikilemelerde bu özellik olmayabilir. Örneğin "*Bahçemizde sepet sepet üzüm olurdu.*" cümlesinde "*sepet sepet*" birlikteliği cümleye *çokluk, pekiştirme* anlamı katarak *sepetlerce üzüm* anlamını kazandırmıştır. Bir tür bu birliktelikten yeni bir anlam ortaya çıkmamış sadece pekiştirme, çokluk anlamı katmıştır. Yukarıdaki diğer örnekler için söylediğimiz "ikilemeyi oluşturan kelimeler müstakil anlamlarından uzaklaşabilir ve ikileme birlikteliğinde yeni bir anlam kazanır." özelliği bu örnekte söz konusu olmamıştır.

İkileme Türkçenin ilk yazılı eserlerinden başlayarak tüm lehçelerinde var olan bir özelliktir. Dilin gerek yapı, gerek söz dizimi gerekse anlambilimi açısından en önemli öğelerinden birini oluşturur. Latin edebiyatında birkaç örnekle gösterilen ikilemelerin, dünya dillerinde çok az örneği vardır. Türkçeyle aynı dil ailesinde olan Korece ve Japoncada görülen ikilemeler, Türkçede oldukça yaygın bir kullanıma sahip bulunmakta ve güçlü bir anlatım imkanı vermektedir²². Türkçenin tüm dönemlerinde ve lehçelerinde var olan bu zenginlik Orhun Yazıtlarında ve Uygurcada çokça kullanılan bir özellik olmuştur. Hatta ilk Türk metinlerinden Orhun yazıtları ikileme ile başlamaktadır²³. Eski Osmanlıca döneminde de özellikle düzyazıda mevcut ikilemelerin çoğunun ya yabancı sözcükten ya da bir Türkçe bir yabancı

¹⁹ Age, s. 212.

²⁰ Age, s.559.

²¹ Age, s. 215.

²² Doğan Aksan, Türkçenin Sözcükleri, s. 60, Engin Yay., Ankara 1996.

²³ Vecihe Hatiboğlu, age, s. 61.

sözcükten kurulduğu ve çok defa da araya ve bağlacı getirildiği görülmektedir²⁴. İkilemeler üzerine çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda Göktürk yazıtlarında 15²⁵, Uygur Türkçesinde 262²⁶, Kutadgu Bilig’de 197²⁷, Divanü Lugat’it Türk’te 162²⁸ ve Harezmi dönemi eserleri olan Nehcü’l -Feradis, Kısasü’l-Enbiya ve Mukaddimetü’l-Edeb’de²⁹ çok sayıda ikileme geçtiği ortaya konmuştur.

İkilemeler, çeşitli yollarla oluşturulan kelime gruplarıdır ve teşekkülleri ise genellikle şu şekildedir:

- a) Aynı kelimenin tekrarı ile: yavaş yavaş, bardak bardak vb.
- b) Zıt anlamlı kelimelerin tekrarı ile: az çok, ileri geri vb.
- c) Eş anlamlı kelimelerin tekrarı ile: toz toprak, falan filan, yana yakıla vb.
- d) Yakın anlamlı sözcüklerin birlikteliği ile: ses seda, doğru dürüst, sağ salim vb.
- e) Yansıma sözcükler ile: şırıl şırıl, fısır fısır, pat küt vb.
- f) Tek başına anlamsız iki kelimenin birlikteliği ile: ıvır zıvır, mırın kırın vb.
- g) Biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerin birlikteliği ile: eğri büğrü, ufak tefek vb.
- h) Ses ilaveleri ile yapılanlar: yol mol, adam madam vb.

Bu maddeler ikilemelerin tasnifi noktasında birer yardımcı etken olmuştur. Söz konusu maddeler dışında elbette çeşitli tasnif şekilleri olmakla birlikte, sıraladığımız bu maddeler ikilemenin anlamsal yönden

²⁴ Age, s.78.

²⁵ Erhan Aydın, “Orhun Yazıtlarında Hendiadyoinler”, TD, S: 544, s.417-421.

²⁶ Saadet Çağatay, “Uygurcada Hendiadyoinler”, Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara Ü. DTCF Yay., Ankara 1978, s. 29-66

²⁷ Zuhale Kargı Ölmez, “Kutadgu Bilig’de ikilemeler (1)”, Türk Dilleri Araştırmaları, s.7, 1997, s. 19-40; Zuhale Kargı Ölmez, “Kutadgu Bilig’de İkilemeler (2)”, *Bahşi Ögdisi* 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı, Simurg Yay., Freiburg-İstanbul 1998, s. 235-260.

²⁸ Gülsel Sev, “Divanü Lugat’it Türk’te İkilemeler”, TD, S: 634 (Ekim 2004), s. 497-510.

²⁹ Mehmet Dursun Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”, Bilig, s. 33, Bahar 2005, s. 189-225.

tasnifini oluşturmuştur. Çeşitli çalışmalarda ikilemeler farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Genellikle de yukarıda sıraladığımız maddelerde olduğu gibi yapılış şekillerine göre sınıflandırılmıştır. İkilemeyle ilgili en geniş kaynak olan Vecihe Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* eserinde ikileme, çok ayrıntılı bir şekilde sekiz ana başlık altında sınıflandırılmıştır³⁰. Bu başlıklar:

- a) Sözcük yapısı bakımından ikileme türleri
- b) Aralıklı ikilemeler
- c) Sözcük türü bakımından ikilemeler
- d) Ad kök ve gövdelerinden türeyen ikilemeler
- e) Eylem kök veya gövdelerinden türeyen ikilemeler
- f) Görev bakımından ikilemeler
- g) Anlam bakımından ikilemeler
- h) Anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler

İkilemeleri *tekrar grubu* içinde ele alan Leyla Karahan, ikilemenin özelliklerini şu şekilde sıralar³¹:

- a) Grupta yer alan kelimeler arasında hem şekil, hem de anlam ilişkisi vardır.
- b) Tekrarlar, anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır.
- c) Bağlama ve çekim edatları dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlemler tekrara elverişli kelimelerdir.
- d) Grubu meydana getiren unsurlar çekim eki alabilir.
- e) Grup içindeki kelimeler, eş görevlidir. Genellikle kelimeler arasında belirli bir ses düzeni bulunur. Bundan dolayı, tekrar gruplarının birçoğunda unsurların yeri değiştirilmez.
- f) Grupta yer alan kelimelerden biri, zaman içinde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

³⁰ Vecihe Hatiboğlu, age., s.18-60

³¹ Leyla Karahan, age, s. 60-62.

- g) Bu grupta her unsur kendi vurgusunu taşır. Kelimeler arasına virgül konmaz.

Türkçenin her döneminde var olan ve dilimizin zengin ağız sisteminin söz varlığı içerisinde de kendine yer bulan ikilemeler, sözcük bilimi ve anlam bilimi açısından Türkçenin zengin bir anlatım özelliğidir. Bu çalışmamızda da İç Anadolu bölgesi ağızlarında geçen ikilemeleri tespit etmeye çalıştık. Çalışmamızı hazırlarken bölge illeri ve o illere ait ilçe ve köylerden derlenen metinleri tarayarak bölgeye ait ağızlarda geçen ikilemelere ulaşmaya çalıştık. Çalışmamız sonucunda bölgenin 13 ilinden toplam 271 adet ikilemeye ulaştık. Tespit ettiğimiz bu ikilemeler ait olduğu il sırasına göre aşağıda sıralanmıştır:

Saya saya (Aks.)	Şakır şakır (Ank.)
Belli başlı (Ank.)	Bilal milal (Ank.)
Öte bete (Ank)	Görü görmez (Ank.)
†le †le (Ank.)	Geri geri (Ank.)
Ufak ufak (Ank.)	Pallā pallamaz (Ank.)
Goca goca (Ank.)	Baldur buldur (Ank.)
Cırlē cırlē (Ank.)	Pır pır (Ank.)
Düğün müğün (Ank.)	Bükrüm bükrüm (Ank.)
Gavga çekiş (Ank.)	Gabā gabā (Ank.)
Sara sara (Ank.)	Çanā çolmē (Esk.)
Elemeden melededen (Ank.)	Türlü türlü (Esk.)
Çirpinduk mirpinduk (Ank.)	El ele (Esk.)
Düme mûme (Ank.)	Günbür günbür (Esk.)
Çıkın mıkın (Ank.)	Büküle büküle (Esk.)
Unu munu (Ank.)	Pul pul (Esk.)
†le mûle (Ank.)	Teker teker (Esk.)
Su mu (Ank.)	Yamrı yumrular (Esk.)
Parsē parsē (Ank.)	Geçe gündüz (Esk.)

Yeşil meşil (Esk.)	Heleşa heleşa (Çank.)
Gider gider (Esk.)	Ġule Ġule (Çank.)
Ođlu yaylı (Esk.)	Sāline sāline (Çank.)
Meleye meleye (Esk.)	Yisem yisem (Çank.)
Güddüm güddüm (Esk.)	Gatı gatı (Çank.)
Çirt~birt (Esk.)	Çıtır pıtır (Çank.)
Dizin dizin (Esk.)	Hısım ahraba (Kar.)
Bür~bür (Esk.)	Gonu gomşu (Kar.)
Gol gol (Esk.)	İşi gücü (Kar.)
Bölük bölük (Esk.)	Mahalle mahalle (Kar.)
Ĥarıl Ĥarıl (Esk.)	Böyle böyle (Kar.)
Tıhır mıhur (Çank.)	Hemen emen (Kar.)
Çıha çıha (Çank.)	Gol gola (Kar.)
Desde desde (Çank.)	İnce ince (Kar.)
Gış gış (Çank.)	Fakire fukāreye (Kar.)
Civür civür (Çank.)	Böcü börtü (Kar.)
Saf saf (Çank.)	Büngül büngül (Kar.)
Avuç avuç (Çank.)	Üçer üçer (Kar.)
Gonu gonşum (Çank.)	Güzel güzel (Kar.)
Diz dize (Çank.)	Süslü püslü (Kar.)
Geriden geriye (Çank.)	Lüle lüle (Kar.)
Pāre pāre (Çank.)	ĠavĠa Ġalebe (Kar.)
Sallana serpini (Çank.)	Ġaşşık Ġaşşık (Kar.)
Biyas biyas (Çank.)	Basamak basamak (Kar.)
Yorgun yorgun (Çank.)	İyi kötü (Kar.)
Zorlıya zorlıya (Çank.)	Damla damla (Kar.)
Çaha çaha (Çank.)	Aparladık toparladık (Kar.)
Tarlayı tahımı (Çank.)	Efil efil (Kay.)

Pallayı pallayı (Kay)	Usul usul (Krk.)
Hallayı hallayı (Kay)	Cıplah cıplah (Krk.)
Araya araya (Kay)	Arayı arayı (Krk.)
Tek tek (Kay)	Parça parça (Krk.)
Ayrı ayrı (Kay)	Yavaş yavaş (Krk.)
Sıhı sıhı (Kay)	Büyük güççük (Krk.)
Bükün bükün (Kay)	Üsdüm başım (Kırş.)
Yangın yangın (Kay)	Zabah zabah (Kırş.)
Temizlik memizlik (Kay.)	Vahıt vahıt (Kırş.)
Āladı māladiysa (Kay.)	Bahalı bahalı (Kırş.)
Yavaş yavaş (Kay.)	Paslanı paslanı (Kırş.)
Dolar dolar (Kay.)	Yan yan (Kırş.)
Sorğu süval (Kay.)	Nahış nahış (Kırş.)
Çif çif (Kay.)	Düve düve (Kırş.)
Parça parça (Kay.)	Zingir zingir (Kırş.)
Saçıp savıp (Kay.)	Oynayı oynayı (Kırş.)
Vuruşu vuruşu (Kay.)	İnil inil (Kırş.)
Azar azar (Kay.)	Güççük güççük (Kırş.)
Baş başa (Kay.)	Dört beş (Kırş.)
Gopadıp gopadıp (Kay.)	Malın mülkün (Kırş.)
Güreş müreş (Krk.)	Yana yana (Kırş.)
Tıha basa (Krk.)	Gocayı gocayı (Kırş.)
Tıngır mıngır (Krk.)	Eşin dosdun (Kırş.)
Tek tük (Krk.)	Yavaş yavaş (Kırş.)
Kömür mömür (Krk.)	Gice gündüz (Kırş.)
Çaha çaha (Krk.)	Coşgun coşgun (Kırş.)
Tohlu mohlu (Krk.)	Bāmda bahçemde (Kırş.)
Oylum oylum (Krk.)	Sıra sıra (Kırş.)

Üve üve (Kırş.)	böyle böyle (Nev.)
Gara gara (Kırş.)	çoluh çocuh (Nev.)
Yahşı yahşı (Kırş.)	tüllü tüllü (Nev.)
Çalalar çırillar (Kırş.)	şâh şâh (Nev.)
Sin sin (Kırş.)	direşi direşi (Nev.)
Yeke yek (Kırş.)	imekleyi imekleyi (Nev.)
Gülüşü gülüşü (Kırş.)	didini didini (Nev.)
Tel dal (Kırş.)	gup gup (Nev.)
Dörudan dōru (Kon.)	gonu gonşu (Nev.)
Ohur ohumaz (Kon.)	gıl gındap (Nev.)
Halini hatırını (Kon.)	gonca gonca (Nev.)
Gaya gaya (Kon.)	goyuĥ goyuĥ (Nev.)
Sıkı sıkı (Kon.)	ameley mameley (Nev.)
Birer birer (Kon.)	fırl fırl (Nev.)
Sarmaş dolaş (Kon.)	soluĥ soluĥ (Nev.)
gucak gucā (Kon.)	ġule ġule (Nev.)
cıt cıt (Nev.)	gonu gomşu (Nev.)
tah tah (Nev.)	bağırır çağırır (Nev.)
cib cib (Nev.)	gaynayı gaynayı (Nev.)
şir şir (Nev.)	sürünü sürünü (Niğ.)
aşşa yuharı (Nev.)	arada sırada (Niğ.)
fırlanı fırlanı (Nev.)	sallana sallana (Niğ.)
gıvrahlı donangılı (Nev.)	didek didek (Niğ.)
yumşah yumşah (Nev.)	mahrim mahrim (Niğ.)
döğüş çekiş (Nev.)	goşa goşa (Niğ.)
şordan şurdan (Nev.)	daşdan daşa (Niğ.)
gopuşu gopuşu (Nev.)	dere tepe (Niğ.)
gapanı gapanı (Nev.)	gendi gendine (Niğ.)

---

ayrı ayrı (Niğ.)	eleğ eleğ (Siv.)
çatal matal (Niğ.)	çayır çığardan (Siv.)
gözleyi gözleyi (Niğ.)	üsdün başın (Siv.)
sıra sıra (Niğ.)	yalvarır yakarır (Siv.)
diyar diyar (Niğ.)	gıdaḥ gıdaḥ (Siv.)
ufağ ufağ (Niğ.)	is misin cis misin (Siv.)
galhanımı posdumu (Niğ.)	gele gele (Siv.)
koyden koye (Niğ.)	şen şen (Siv.)
damdan dama (Niğ.)	hatdadı hutdadı (Siv.)
gele gele (Niğ.)	kös kös (Yoz.)
eyrim eyrim (Niğ.)	goyah goyah (Yoz.)
göz göz (Niğ.)	dın dın (Yoz.)
usul usul (Niğ.)	yana yana (Yoz.)
delik delik (Niğ.)	salini salini (Yoz.)
gaşîḥ gaşîḥ (Niğ.)	çırpa çırpa (Yoz.)
hingir hingir (Siv.)	gırpa gırpa (Yoz.)
omuz omuza (Siv.)	gelep gelep (Yoz.)
ulam ulam (Siv.)	guldür guldür (Yoz.)
el ele (Siv.)	laḥ laḥ (Yoz.)
türül türül (Siv.)	iti köpeği (Yoz.)
yayl yayla (Siv.)	gana gana (Yoz.)
sora sora (Siv.)	ayan ayan (Yoz.)
tuluh tuluh (Siv.)	eveleme develeme (Yoz.)
uluh uluh (Siv.)	ala bula (Yoz.)
golek golek (Siv.)	sile sile (Yoz.)
elvan elvan (Siv.)	başlı başlı (Yoz.)
durur durur (Siv.)	garip garip (Yoz.)
sallanı sallanı (Siv.)	gucaḥ guca (Yoz.)

hay huy (Yoz.)	olura olmaza (Yoz.)
doya doya (Yoz.)	gide gide (Yoz.)
acı acı (Yoz.)	delik delik (Yoz.)
gece gündüz (Yoz.)	hasda hasda (Yoz.)
leylü leylü (Yoz.)	ışıl ışıl (Yoz.)
cıvıl cıvıl (Yoz.)	daldan dala (Yoz.)

Bölgeye ait olan sıraladığımız ikilemeleri yapılışı ve sözcük türü olarak iki ana başlık altında değerlendireceğiz.

1. Yapılışı Bakımından İkilemeler

1.1. Aynı Sözcüğün Tekrarı ile Yapılan İkilemeler

Aynı sözcüğün tekrarı ile kurulan ikilemelerdir. Bu şekilde yapılan ikilemeler pekiştirme ve anlamı güçlendirme görevindedir. İç Anadolu Bölgesi ağızlarında en fazla geçen ikileme türü bu şekilde yapılan ikilemelerdir.

Angaradan çıktım yollar *bükrüm bükrüm*. (Ank.,Beyp.,133)

Bölük bölük dürdüler. (Esk.,AİAD,153)

Gelür *saline saline*. (Çank.,AAT.,92)

İşıl işıl eder gurbetin daşı. (Yoz.,OAAAD.,158)

Büyük kız evin *yahşı yahşı*. (Kır., Kır. Yör. Ağz.,225)

Gidince biz *güççük güççük* beş çocuh galdıh. (Kır.,Kır. Yör. Ağz.,244)

1.2. Eş anlamlı Sözcüklerin Tekrarı İle Yapılan İkilemeler

Eş anlamlı iki sözcüğün birlikte kullanımıyla yapılan ikilemelerdir. Çalışmamızda bu şekilde yapılan ikilemelere örnekler geçmektedir fakat sayısı diğerlerine nazaran azdır.

Çana çolme gurtlu çobana varman. (Esk.,AİAD.,138)

Yimediğini *saçıp savıp* gediyo. (Kay.,OAAAD.,45)

Sorgu sual yoh. (Kay.,OAAAD.,56)

Bi *gavga galebe* olmasa çıkar gelir. (Kar.,Kar. Yör. Ağz.,171)

O ikimillonu *fakire fukareye* daydın. (Kar. Kar. Yör. Ağz.,161)

Meresiciye galır o *malın mülkün*. (Kır.,Kı.Yör. Ağz.,242)

1.3. Zıt Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı İle Yapılan İkilemeler

Birbiriyle zıt anlamlı iki sözcüğün yan yana kullanılmasıyla yapılan ikilemelerdir. Bu şekilde kurulan ikilemeler genellikle de açıklanmak istenen kavramın sınırlarını belirlemek için kullanılır³². Örneğin “Konuyu *iyi kötü* anladı.” derken konunun *iyi* ile *kötü* arasında *vasat* durumda anlaşıldığı anlamı verilmektedir.

İyi kötü kendi kendilerine çerez gollar. (Kar., Kar. Yör. Ağz.,171)

Gelin *büyük güççük*, yaren yoldaş güye gınası yahalım. (Kırkk, OAAD.,215)

Aşşa yuharı altı bin verir. (Nev.,Nev. Yör. Ağz.,184)

Gice gündüz çalışırsın işine. (Kır.,Kır. Yör. Ağz.,238)

o adamın yanına varın *öte bete* alme. (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,108)

1.4. Yakın Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı İle Yapılan İkilemeler

Yakın anlamlı iki sözcüğün birlikte kullanımı ile yapılan ikilemelerdir. İkilemeyi kuran sözcüklerin anlam yönünden bir yakınlığı olduğu gibi ses yönünden de yakınlıkları söz konusudur. Örneğin *yalan yanlış* ikilemesi anlam ve ses yönüyle yakınlığı olan iki sözcükten meydana gelmiştir. İç Anadolu ağızlarında bu şekilde yapılan ikileme örnekleri fazla olmamakla birlikte tespit edilmiştir.

Öğlenneyin *üsdüm başım* yırttırır. (Kır.,Kır.Yör.Ağz.,254)

Anamnan *sarmaş dolaş* oluruz. (Kon.,Ermnk Ağz.,12)

Patşa olanın *halini hatırım* sorduktan sonra: (Kon.,Ermnk. Ağz.,7)

Döğüş çekiş herkes hasim. (Nev., Nev. Yör. Ağz.,174)

Dere tepe düz gider. (Niğ.,OAAD.,22)

³² Vecihe Hatiboğlu, age, s.59

Yalvarır yakarır tavuğa. (Siv., Siv. Tok. İl. Ağz.,78)

1.5. Yansıma Sözcüklerle Yapılan İkilemeler

İkilemeler içinde yansıma sözcüklerle kurulan ikilemeler önemli yer tutmaktadır. Çalışmamız olan İç Anadolu ağızlarında da çokça örneği bulunmaktadır. Konuyla ilgili temel kaynak olan Hamza Zülfikar'ın "Türkçe'de Ses Yansımaları" eserinde yansıma sözcüklerle kurulan ikilemeleri "tam ikileme" ve "kısmi ikileme" olarak ikiye ayırmıştır. Bu ayrımı yaparken de ses değişmesine uğramamış birbirinin aynı (tık tık, kütür kütür, cıvıl cıvıl vb.) iki yansıma sözcüğün kurduğu ikilemelere "tam ikileme", aralarında ses değişikliği bulunan iki yansıma sözcüğün (pat küt, paldır küldür vb.) kurduğu yansıma ikilemelere ise "kısmi ikileme" demiştir. İnceleme alanımız İç Anadolu Bölgesi ağızlarında her iki şekilde de ikileme örnekleri bulunmaktadır.

Gannarın içinde böle *inil inil* gidiyollar. (Kır., Kır. Yör. Ağz.,244)

Def ellerinde *zingir zingir* zilliler. (Kır., Kır. Yör. Ağz.,247)

Şah şah gaynıyacah. (Nev., Nev. Yör. Ağz.,119)

Fırıl fırıl fillandırıyo beni. (Nev., Nev. Yör. Ağz., 125)

Gannım *gup gup* ediyo. (Nev., Nev. Yör. Ağz.,135)

Bir pınara vardım *şir şir* ahıyor. (Nev.,OAAD.,77)

Cıvıl cıvıl öter Yozgatın guşu. (Yoz.,OAAD.,158)

1.6. Biri anlamlı Diğeri Anlamsız İki Sözcüğün Tekrarı İle Yapılan İkilemeler

Bu tür ikilemelerde genellikle birinci unsur anlamlı ikinci unsur anlamsızdır. İkinci unsur tek başına anlamsız gibi olsa da ikileme kurulduğunda yanındaki anlamlı sözcükle birlikte bütün olarak bir anlam kazanır. *Eski püskü* ikilemesini örnek olarak değerlendirelim. Birinci unsur tek başına anlamlı, ikinci unsur ise tek başına anlamsızdır. Birlikte ikileme kurduklarında ise birinci unsurun anlamını pekiştiren, güçlendiren bir anlam ortaya çıkmaktadır. Vecihe Hatiboğlu ikilemelerle ilgili kitabında bu tür ikilemelerde anlamsız olan sözcük için anlamlı sözcüğün gölgesi olduğunu ama anlamı pekiştirmeye yardımcı olduğunu söylemiştir.

İç Anadolu Bölgesi ağızlarında bu şekilde yapılan ikilemeler tespit edilmiştir.

Çoluh çocuh hindiye gadar uraşdih. (Nev., Nev. Yör. Ağz.,143)

Nedir goynundaki *yamrı yumrular*. (Esk., AİAD.,140)

İşte bi *gavga galebe* olmasa çıkar gelir. (Kar., Kar. Yör. Ağz.,171)

Cumaat *tek tük* gelmeye başladılar. (Kırkk., Karakeçili Ağz.,93)

Gına gecesun de *gonu gomşu* ahrabaları gelir. (Nev., Nev. Yör. Ağz.,121)

1.7. Her İki de Anlamsız İki Kelimenin Tekrarı İle Yapılan İkilemeler

Tek başına anlamsız iki sözcüğün birlikte kullanımı ile kurulan ikilemelerdir. Sözcükler tek başına anlamsızdır fakat birlikte ikileme kurduklarında bir anlam kazanırlar. Örneğin ıvır zıvır ikilemesi bu yolla yapılmış bir ikilemedir. Sözcüklere tek tek bakıldığında anlamsızdır fakat birlikte kullanıldığında “gereksiz, önemsiz şey” anlamını kazanmaktadır. Yansımalarla kurulan ikilemeleri de aslında bu başlıkta değerlendirebiliriz; çünkü yansımaların kurduğu ikilemelerde yansıma olan kelime tek başına kullanıldığında anlamsızdır. Fakat biz değerlendirmemizde ayrıca bir yansıma ile kurulan ikilemeler tasnifi yapmayı daha uygun gördük. Taradığımız ağız bölgesinde bu şekilde kurulan ikilemeler vardır.

Aşğa *didek didek* çıkar benim tütünüm. (Niğ.,OAAD.,30)

Hatdadı hutdadı geçdi eşi. (Siv., Siv. Tok. İl Ağz.,71)

Suya gidem *uluh uluh*. (Siv., Siv. Tok. İl Ağz.,48)

Ulam ulam olmuş yatan yazılar. (Siv., Siv. Tok. İl Ağz.,83)

Mal uşağı *hingir hingir* gülüyor. (Siv., Siv. Tok. İl Ağz.,102)

Hay huy demiye dilim dolaşdı. (Yoz.,OAAD.,166)

Şo gelen *kös kös*, bizim azıhcımola. (Yoz., OAAD.,196)

Keyiyesi *bükün bükün*, gayalarda galdı dakın. (Kay., OAAD.,65)

1.8. Sözcüklerin Olumlu ve Olumsuz Şekillerinin Birlikte Kullanılması İle Yapılan İkilemeler

Bu şekilde yapılan ikilemelerde genellikle fiillerin olumlu ve olumsuz şekilleri birlikte kullanılarak yapılır. Özellikle de zarf-fiil eki olan “-r.-mez” eki kullanılarak yapılır. Örneğin; “İçeri girer girmez onu gördüm.” cümlesinde geçen ikileme bu türden bir ikilemedir. Anlamca birbirinin olumsuzu olan bu kelimeler birlikte kullanılarak söz konusu eyleme tezlik, çabukluk anlamı kazandırmıştır. Çalışmamızda bu türden ikilemeler bulunmaktadır.

Olura olmaza ben yar mi derim? (Yoz. OAAD.,159)

Pallaa pallamaz bi atlii garabakalı dutuyo. (Ank.,Beyp İlç. Ağz.,131)

Görü görmez baurmuş aya gakmış. (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,130)

Ezanı *ohur ohumaz* atlının önüne eniyor. (Kon., Ermnk ağz.,4)

1.9. Sayılarla kurulan ikilemeler

Sayılarla kurulan ikilemeleri iki grupta değerlendirmek gerekir. Birinci grup iki rakam ya da sayının art arda kullanılmasıyla yapılan ikilemelerdir, ikincisi de rakam ya da sayılara üleştirme eki -er/-ar eki getirilerek yapılan ikilemelerdir. “Konuyu *iki üç* seferde ancak anlayabildi.” cümlesinde geçen *iki üç* ikilemesi bahsettiğimiz birinci gruba ait bir ikilemedir. “Çocuklara elmaları *ikişer ikişer* dağıttık.” Cümlesinde geçen *ikişer ikişer* ikilemesi de ikinci grup diye bahsettiğimiz gruba dahil bir ikilemedir. Sayılarla yapılan ikilemeler de ikilemenin unsuru sayılar ardışık sayılar da (beş altı, bir iki vb.) olabilir, ardışık olmayan belli bir sisteme göre sıralanmayan rakamlardan da (üç beş, yimi beş oyuz vb.) kurulabilir.

Altına *dört beş* gişi girer merdivenin. (Kır., Kır. Yör. Ağz.,243)

Vadinizi *birer birer* yerine getircem. (Kon., Ermnk Ağz.,10)

Üçer üçer serdik mi bir ya eridiriz. (Kar., Kar. Yör. Ağz.,168)

1.10. Ses Değişmesine Uğrayarak Oluşan İkilemeler

1.10.1. İkinci Kelimenin Ön Sesi Tamamen Değişen İkilemeler

Bu tür ikilemelerde ikinci kelime aslında ilk kelimenin tekrarıdır fakat aynı kelime ikinci kez söylenirken ilk sesi değiştirilerek söylenir. Çalışmamızda bu tür ikileme örnekleri bulunmaktadır.

Gozanda *çatal matal*, arasında aslan yatar. (Niğ., OAAD.,17)

Su mu vedük bilmen napduk. (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,123)

Ulladan *çikin mकिन* deme demiş. (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,122)

Düme müme bişe gomadı. (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,121)

Ne ise *çırpinduk mirpinduk* bizim de Halit diye bi polisimiz varımış. . (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,121)

Şinci yok *düğün müğün* köde. (Ank., Beyp. İlç. Ağz.,116)

Yourdum va *yeşil meşil* çanakda. (Esk.,AİAD.,139)

Temizlik memizlik yapacah adamlar yapsın. (Kay., OAAD.,61)

Berberden geldi *süslü püslü*, kimse görmeyecek. (Kar., Kar. Yör. Ağz.,168)

1.10.2. İkinci Kelimeye Ses İlavesi Yapılan İkilemeler

Bu şekil kurulan ikilemelerde diğerinde olduğu sözcüklerde herhangi bir ses değişikliği yoktur. İkilemenin ilk unsurunun aslında tekrarı olan ikinci unsurun önüne bazı sesler eklenerek yapılır. Çalışma alanımız olan İç Anadolu ağızlarında bu tür örnekler bulunmakla beraber çok fazla değildir.

Ameley mameley ona ayet döt bin liriya yapıp virecek. (Nev., Nev. Yör. Ağz.,127)

Öle möle derken imkanı yok. (Ank., Beyp., İlç. Ağz.,123)

Unu munu etdük faik başladı gülme. (Ank., Beyp., İlç. Ağz.,123)

Elemeden melemeden kendini sakın dolamadan. (Ank., Beyp., İlç. Ağz.,119)

Aladı maladıysa gız oğlanı da kesdi. (Kay., OAAD.,59)

2. Sözcük Türü Bakımından İkilemeler

2.1. İsim görevinde Kullanılan İkilemeler

2.1.1. Cins İsim Olarak Kullanılan İkilemeler

Cümle içerisinde isim görevinde kullanılan ikilemelerin büyük bir kısmı cins isim türündedir.

Nedir o goynundaki *yamrı yumrular*. (Esk.,AİAD.,140)

Kose *tarlayı tahımı* satıp bir eşşeg almış. (Çank.,AAT.,83)

Sorgu süval yoh. (Kay.,OAAD.,56)

Baamda bahçemde çalışıyorum. (Kır., Kır.Yör.Ağz.,235)

Sin sin gurallar, ataş yahallar. (Kır.,Kır.Yör.Ağz.,222)

Tah tah ses gelirdi. (Nev., OAAD., 77)

O suyu bi *böcü börtü* düşmemesi için dökeler. (Kar., Kar. Yör. Ağz.,161)

Ondan giri işte bi *gavga galebe* olmasa çıkar gelir. (Kar., Kar. Yör. Ağz., 171)

Temizlik memizlik yapacah adamlar yapsın. (Kay., OAAD.,61)

2.1.2. Özel İsim Olarak Kullanılan İkilemeler

İç Anadolu Bölgesi ağızlarına ait metinlerde geçen ikilemelerin isim görevinde kullanıldığı fazlaca örnek vardır. İsim

görevinde kullanılan bu ikilemelerin sadece bir tanesi özel isimden oluşturulmuştur. İkilemenin birinci unsuru bir özel isimdir, ikinci unsur da bu özel isimden ses değişikliği yoluyla yapılmış yeni bir sözcüktür. İncelediğimiz metinler de bu şekilde kurulan sadece bir ikileme örneği tespit edilmiştir.

Beni de Nallıhanlı ala bütün tanır. Şu *Bilal milal*, fettan Bilal. (Ank., Beyp., İlç. Ağz., 125)

2.1.3. Hal Ekiyle Kurulan İkilemeler

Bu şekilde yapılan ikilemelerde ikilemenin her iki unsuru genellikle aynı sözcüktür fakat bu kelimelere çeşitli hal ekleri getirilerek ikileme yapısı oluşturulmuştur. Bu tür ikilemelerin teşekkülünü şu şekillerde formüle edebiliriz: isim+isim+a/e, isim+a/e+isim, isim+den/dan+isim+a/e. Aşağıda sıraladığımız örneklerde de bunları görmek mümkündür. İç Anadolu ağızlarında bu şekilde yapılmış çokça ikileme örneği tespit edilmiştir.

Baş başa galıp da dökdüğümüz diller. (Kay., OAAD., 55)

Ondan giri *gol gola* girerdin. (Kar., Kar. Yör. Ağz., 158)

Yeke yek düşmana varmah sıramız. (Kır., OAAD., 102)

Gır atım da *damdan dama* eşinir. (Niğ., OAAD., 9)

Eşyalarım da *koyden koye* daşınır. (Niğ., OAAD., 9)

Keklik atlar *daşdan daşa*. (Niğ., OAAD., 26)

El ele vermiş de geden gözeler. (Siv., Siv. Tok. İl Ağz., 81)

2.2. Sıfat Görevinde Kullanılan İkilemeler

İç Anadolu ağızlarından tespit ettiğimiz ikilemelerin cümle içerisinde sıfat görevinde kullanıldığı çok miktarda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin büyük bir kısmı niteleme sıfatı şeklinde olmakla birlikte çok azı da sayı sıfatı olarak kullanılmıştır.

Oklu yaylı olun olsun. (Esk., AİAD., 123)

Yordum va *yeşil meşil* çanakda. (Esk.,AİAD.,139)

İşi gücü olan *on beş yirmi* arhadaş gezerdik. (Kar., Kar. Yör. Ağz., 153)

Altına *dört beş* gişi girer merdivenin. (Kır., Kır. Yör. Ağz.,243)

Cıplah cıplah döller var. (Kırkk,OAAD.,207)

Tohlu mohlu bir goç aldih. (Kırkk.,Karakeçili Ağz.,9)

Gara gara gazannar, gara yazı yazannar. (Kır., Kır.,Yör. Ağz., 225)

Önüzde *sıra sıra* badeler de...(Kır.,Kır.Yör.Ağz.,233)

2.3. Zarf Görevinde Kullanılan İkilemeler

Metinlerden tespit ettiğimiz ikilemelerin cümle içinde büyük oranda zarf görevinde kullanılmıştır. Zarf görevinde kullanılan bu ikilemelerin de bir kısmı durum zarfı, bir kısmı da zaman zarfı olarak kullanılmıştır.

2.3.1. Durum Zarfı Olarak Kullanılanlar

Durum zarfı olarak kullanılan ikilemeler cümle içerisinde eylemin anlamını durum yönüyle belirtmişlerdir. Çalışma alanımız İç Anadolu Bölgesi ağızlarında çokça bu görevde ikileme örneği tespit edilmiştir. Cümlede durum zarfı görevinde kullanılan ikilemelerin oranı, zarf görevindeki ikilemeler içinde en fazla olanıdır.

Rüzgarlar eser *gaba gaba*. (Ank., Beyp.İlç.Ağz.,134)

Ak sular akar *harıl harıl*. (Esk.,AİAD.,153)

Garagollar *gol gol* oldu yürüdü. (Esk.,AİAD.,151)

Gelür *saline saline*. (Çank., AAT.,92)

Helal olsa yassa goynuma girse deyelim *helisa helisa*. (Çank., AAT.,91)

Gayri suyu *büngül büngül* gaynadırız. (Kar., Kar. Yör. Ağz., 162)

Civür civür öter yaylanın guşu. (Çank.,AİAT.,124)

Yimedini *saçıp savıp* gediıyor. (Kay.,OAAD.,45)

2.3.2. Zaman Zarfı Olarak Kullanılanlar

Zaman zarfı olarak kullanılan ikilemeler cümle içerisinde eylemin anlamını zaman yönünden belirtmişlerdir.

Gece gündüz aşkının dilinde. (Esk.,AİAD.,139)

Gice gündüz çalışırsın işine. (Kır.,Kır.Yör.Ağz.,238)

Efen seni *vahıt vahıt* yalardı. (Kır.,Kır.Yör.Ağz.,254)

Zabah zabah acılı çızı dutdurur. (Kırş., Kır. Yör. Ağz., 254)

2.3.3. Miktar Zarfı Olarak Kullanılanlar

Eylemin anlamını miktar yönüyle belirten ikilemelerdir. Taradığımız metinlerde sadece bir örnekte miktar zarfı görevinde kullanılan ikileme bulunmaktadır.

Herkeş o sudan *azar azar* gapışır. (Kay.,OAAAD.,48)

2.4. Zamir Görevinde Kullanılan İkilemeler

Zamir görevinde kullanılan ikileme örneği sadece birkaç örnekte tespit edilmiştir.

Şordan şurdan hediye gelip-batur. (Nev.,Nev.Yör.Ağz.,173)

2.5. Fiil Görevinde Kullanılan İkilemeler

Bölge ağızlarında tespit edilen ikilemelerden fiil türünde olanları elimizdeki örnekleri değerlendirerek iki gruba ayırdık. Tespit ettiğimiz fiil türündeki ikilemelerin bir kısmı kip ve şahıs eki olarak çekimli fiil olmuştur, bir kısmı da zarf-fiil eki olarak zarf-fiil olmuştur ve cümle içerisinde de zarf olarak kullanılmıştır.

2.5.1. Çekimli Fiil Olarak Kullanılanlar

Fiil görevinde kullanılan ikilemelerden çok azı çekimli fiil olarak kullanılmıştır.

Goyun seni *güddüm güddüm* yetiştirdim. (Esk.,AİAD.,141)

Gider gider baçada yatar. (Esk., AİAD.,125)

Yisem yisem doymasam. (Çank.,AAT.,133)

Olura olmaza ben yar mi derim? (Yoz.,OAAAD.,159)

aladı maladıysa da gız oğlanı da kesdi. (Kay., OAAD.,59)

Biz gendimizi ıcık *aparladık toparladık*. (Kar., Kar. Yör. Ağz.,176)

Gucahlallar indiriller, gelin orda, *çalallar çırllar*. (Kır., Kır. Yör. Ağz., 222)

2.5.2. Zarf-Fiil Olarak Kullanılanlar

Fiil görevinde kullanılan ikilemelerin büyük kısmının zarf-fiil olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinlerde zarf-fiil olarak geçen ikileme çoğunlukla -a/-e zarf-fiil ekini almıştır. Yöre ağızlarında bu ek bazı örneklerde -ı/-i şekline de dönüşmüştür.

Gocayı gocayı yaşın yüz olur. (Kır., Kır. Yör. Ağz., 240)

Araplar da *oynayı oynayı* gidedi. (Kır.,Kır.Yör.Ağz.,246)

Düve düve beni del idin Osman. (Kır.,Kır.Yör.Ağz.,249)

İki gişi *didini didini* çekerik. (Nev.,Nev.Yör.Ağz.,135)

Nöğürecan, *direşi direşi* ocan batar. (Nev.,Nev.Yör.Ağz.,136)

Sallanı sallanı gide koğuşa. (Siv., Siv.Tok. İl Ağz.,21)

Sora sora vardım hacı köyüne. (Siv.,Siv.Tok.İl Ağz.,60)

Sonuç

Çalışmamızda inceleme alanımız İç Anadolu bölgesine ait 13 ilden derlenen metinleri tarayarak 271 adet ikileme tespit ettik. İç Anadolu ağızlarında her bölgede görebileceğimiz ikileme örnekleri olmakla birlikte Türkiye Türkçesinde hiç karşılaşmadığımız ikileme örnekleri de karşımıza çıkmıştır. “büngül büngül, bükün bükün, böcü börtü, hingir hingir, golek golek” gibi ikilemeler buna örnektir. Türkiye Türkçesinde şu an kullanılmayan bu ikilemeler ses özellikleri yönünden Eski Türkçe ile ilgili de bağlantı kurmada bizlere yardımcı olabilir.

Bölgenin 13 ilinden taradığımız metinlerden en az Aksaray en fazla Niğde ilinden ikileme örneği tespit edilmiştir. Bölgenin bu iki ili sınır hatta biri diğerinin eski ilçesi olmasına rağmen çalışmamızda böyle bir rakamsal farklılık ortaya çıktı. Bunda tabii ki derleme yapılan kişinin dil özellikleri de etkili olmuş olabilir. Bölgeden derlenmiş metinler içinde nesir ve nazım türünde derlemeler bulunmaktaydı. Nazım türünde olan derlemelerde ikileme örneklerine daha sık rastlanmıştır.

İç Anadolu Bölgesi ağızlarında ikilemeleri yapıtlarına göre değerlendirdiğimizde en fazla aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler karşımıza çıkmakta, en az da sözcüğün olumlu ve olumsuz halinin birlikte kullanımı ile yapılan ikilemeler karşımıza çıkmaktadır. İkilemeleri cümle içindeki görevlerine göre değerlendirdiğimizde de en fazla isim ve zarf görevinde, en az da zamir görevinde kullanıldığı görülmektedir. Zarf görevinde kullanılanların ise büyük kısmı durum zarfı görevinde kullanılmıştır, çok azı da zaman ve miktar zarfı olarak kullanılmıştır. Fiil görevinde kullanılan ikilemeler ise çekimli fiil ve zarf-fiil görevlerinde kullanılmıştır fakat bunlar içerisinde zarf-fiil görevinde kullanılanların sayısı daha fazladır.

Ağızlar şüphesiz ait olduğu dilin zengin birer hazineleridir. Dilin içerisinde o gün olmayan çok kelime ağızlarda varlığını devam ettirebilmektedir. Bu yüzden çok önemli kaynaklar olan ağız derlemeleri içerisinden tespitite bulunduğumuz ikileme örneklerinin de bu noktada bizlere fayda sağlayacağı düşüncesindeyim. Bu kaynaklarda tespit edilen ve yazı dilimizde bugün kullanılmayan sözcükler ve içerisinde zengin örnekleri bulunan ikilemeler, gerek anlamsal gerek fonetik açıdan değerlendirmelerde yol gösterecek çok değerli malzemelerdir. Ses uygunluğuna ve ses benzerliğine dayandığı için bir müzik esintisi ve ahenk sağlayan ikilemenin³³ İç Anadolu ağızlarında da zengin örnekleriyle yaşamaktadır.

Ağız Bölgesinde Yer Alan İllerin Kısaltmaları

Aks.: Aksaray

Ank.: Ankara

Esk.: Eskişehir

³³ Vecihe Hatiboğlu, age, s.62

Çank.: Çankırı

Kar.: Karaman

Kay.: Kayseri

Krkk.: Kırıkkale

Kırş.: Kırşehir

Kon.: Konya

Nev.: Nevşehir

Niğ.: Niğde

Siv.: Sivas

Yoz.: Yozgat

Kaynaklar Ve Kaynak Kısaltmaları

ALKAYA, Ercan, Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme, Turkish Studies, Volume 3 Issue 3, 2008, s. 37-76

BİLGEGİL, M. Kaya, Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 1984.

CAFEROĞLU, Ahmet, (AAT), Anadolu Ağızlarından Toplamalar, TDK Yay., Ankara 1994

CAFEROĞLU, Ahmet, (AİAD), Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, TDK Yay., Ankara 1995

CAFEROĞLU, Ahmet, (OAAD), Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, TDK Yay., Ankara 1995

CAFEROĞLU, Ahmet, (Siv.Tok.İl.Ağz.), Sivas ve Tokat İlleri Ağızları, TDK Yay., Ankara 1994

CAFEROĞLU, Ahmet, Konya İlinin Ermenek Ağzı, (Kon.Ermnk.Ağz.), TDAYB., Ankara 1972

ÇAĞATAY, Saadet, Uygurcada Hendiadyoinler, Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara Ün. DTCF Yay., Ankara 1978, s. 29-66

- ERDEM, Mehmet Dursun, "Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", Bilig, S. 33, Bahar 2005, s. 189-225
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2012
- GÜLENSOY, Tuncer, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2010
- GÜLENSOY, Tuncer; ALKAYA, Ercan, Türkiye Türkçesi Ağzıları Bibliyografyası, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011
- GÜNŞEN, Ahmet, (**Kır.Yör.Ağz.**), Kırşehir ve Yöresi Ağzıları(İnceleme-Metin-Sözlük), TDK Yay., Ankara 2000
- HATİPOĞLU, Vecihe, Türk Dilinde İkileme, TDK Yay., Ankara 1981
- KARAAĞAÇ, Günay, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012
- KARAHAN, Leyla, 1999. Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012
- KORAŞ, Hikmet, Karaman ve Yöresi Ağzıları (İnceleme-Metinler-Sözlük), (**Kar.Yör.Ağz.**), Yüksek Lisan Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 1992
- KORKMAZ, Zeynep, (**Nev.Yör.Ağz.**), Nevşehir Yöresi Ağzıları, TDK Yay., 1994
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., 4. Baskı Ankara 2010
- SEV, Gülsel, Divanü Lûgat'it Türk'te İkilemeler, TD, S. 634, Ekim 2004, s. 497-510
- Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara 2005